

РЕГІОНАЛЬНІ ЕКОЛОГО-ЛАНДШАФТОЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 502.63+502.4; 502.62; 502.7

ЗАГАРОВСЬКИЙ П.В.

ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ОСНОВА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ

Ландшафти території України завдяки своїм оптимально-сприятливим для життя людини умовам (рівнинність – 95% площі країни, м'який помірний клімат, родючі ґрунти, значне біорізноманіття) з часів верхнього палеоліту зазнали значного антропогенного, а з середини ХІХ ст. ще й інтенсивного техногенного навантаження. За час тривалої „війни” з природним середовищем знищено багато видів тварин, вирубано великі площі лісів, осушено болота, знищено малі річки; затоплено, підтоплено, засолено і сплюндровано в результаті хижацького видобутку корисних копалин значні площі родючих земель; розорано понад 60% земель (у південних областях цей показник сягає майже 90%); великі території забруднено радіоактивними речовинами, сільськогосподарськими, комунальними та промисловими відходами.

Природні ландшафти існують майже на 2/5 території країни. Найменш трансформовані природні ландшафти збереглися на землях, зайнятих лісами, чагарниками, болотами та на відкритих землях, площа яких становить загалом 19,65% усієї території країни.

Останнім часом збереження унікальних у природному та історико-культурному значенні куточків України поруч із розробкою наукових основ раціонального природокористування стає одним з найпріоритетніших напрямів нинішньої внутрішньої політики держави.

З метою покращення екологічної ситуації, створення сприятливих умов для збереження і відновлення біорізноманіття Верховною Радою України прийнято Закон „Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки”, яким передбачено збільшення площі земель країни з природними ландшафтами до рівня, достатнього для збереження їх різноманіття, близького до притаманного їм природного стану та формування їх територіально єдиної системи, побудованої відповідно до забезпечення можливості природних шляхів міграції та поширення видів рослин і тварин, яка б забезпечувала збереження природних екосистем, видів рослинного і тваринного світу та їх популяцій. При цьому національна екологічна мережа має відповідати вимогам щодо її функціонування у Всеєвропейській екологічній мережі та виконувати провідні функції збереження біологічного різноманіття. Крім того, Програма має сприяти збалансованому та невиснажливому використанню біологічних ресурсів у господарській діяльності.

Питання формування єдиної системи заповідних об'єктів України, в тому числі на прикладі Поділля вивчали Г.І.Денисик [2, 3], систему категорій природно-заповідного фонду України та питання її оптимізації – Т.Л.Андрієнко, В.А.Онищенко, М.Л.Клєстов, О.І.Прядко, Р.Я.Арап [1], наукові принципи, методи та проблеми проектування екологічних мереж в Україні – Я.О.Довганич [4],

основи проектування трансєвропейських природоохоронних поясів та їхню інтеграцію в межах України – Ю.Зінко, Я.Кравчук, В.Брусак, Р.Гнатюк [7, 8, 10], формування екологічної мережі й територіальної організації довкілля – О.Топчієв [13], мотиви та принципи створення Європейської екомережі – Г.В.Парчук [12], основні підсумки та перспективи розвитку заповідної справи в Україні – М.Л.Клєстов, М.О.Осипова [9]. Однак, питання вивчення та основних принципів формування національної, і особливо регіональних екологічних мереж в літературі висвітлено ще не достатньо. Завданням статті є висвітлення основних принципів формування національної та регіональної екологічної мережі України на прикладі природно-заповідного фонду Хмельницької області, а також її інтеграції у Всеєвропейську мережу.

Основним законодавчим актом в галузі заповідної справи є Закон України „Про природно-заповідний фонд України”. Закон затвердив нову класифікацію територій і об’єктів природно-заповідного фонду України, врегулював питання власності на природні ресурси в їх межах, порядок функціонування установ, управління природними комплексами та природокористуванням, діяльність служби державної охорони. Визначені спеціально уповноважені органи в галузі заповідної справи, права громадян і громадських організацій. Щодо кожної з категорій заповідних об’єктів встановлено режим охорони і використання, визначено основні вимоги до внутрішньої територіальної організації багатофункціональних об’єктів, таких як національні природні парки, біосферні заповідники, регіональні ландшафтні парки.

Серед інших законодавчих актів, які безпосередньо спрямовані на вирішення завдань збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, важливе місце належить Законам України: „Про тваринний світ”, „Про рослинний світ”, „Про Червону книгу України” та Положення про Зелену книгу України. Ряд питань охорони природних середовищ існування рослин і тварин регулюються Земельним, Лісовим, Водним кодексами та Кодексом про надра, що були прийняті за роки незалежності України.

У 2001 році в Україні розпочато виконання Загальнодержавної програми формування екологічної мережі, перший етап якої (2000-2005 рр.) передбачає забезпечити збільшення площі окремих елементів національної екологічної мережі, застосування економічних важелів сприяння їх формуванню на землях усіх форм власності, створення відповідної нормативно-правової бази, здійснення комплексу необхідних наукових досліджень та організаційних заходів.

На виконання Програми у період до 2015 року передбачено створити 29 національних природних парків, 7 біосферних заповідників, розширити межі 3 природних та 3 біосферних заповідників, 5 національних природних парків. Площа природно-заповідного фонду України загалом має розширитися більш ніж удвоє і досягти 10 відсотків загальної площі держави.

Загальнодержавна програма формування національної екологічної мережі передбачає також підготовку заявок щодо визнання цінностей природних територій України, насамперед у межах її природно-заповідного фонду, на міжнародному рівні, складання національного переліку об’єктів природної спадщини.

Екологічна мережа (екомережа) являє собою єдину територіальну систему ділянок заповідної та малопорушеної природи, які забезпечують збереження ландшафтного й біологічного різноманіття, створюють передумови для

раціонального природокористування та екологічного оздоровлення території.

Основою для формування національної екологічної мережі України, в тому числі регіональної, мають бути території та об'єкти природно-заповідного фонду як основні природні елементи екологічної мережі, зокрема, природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники – ландшафтні, лісові, ботанічні, загальнозоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні, гідрологічні, загальногеологічні, палеонтологічні, карстово-спелеологічні, а також пам'ятки природи та їх охоронні зони, штучно створені об'єкти – ботанічні сади, дендрологічні, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва та інші території.

Значні за площею цінні природні території з суворим заповідним режимом створюють ключові райони екологічної мережі, а заповідні території та об'єкти є наріжними каменями екологічної мережі – ключами, стабільними екосистемами, які, звичайно, знаходяться у вузлах мережі. Ці ділянки розглядаються як серцевини, від яких може відбутися розширення та покращення оселищ і ландшафтів, які прилягають до заповідних територій і в даний час знаходяться під тиском сільського та лісового господарства. Вони стануть основою для природно відновних та буферних територій. Складовими елементами екологічної мережі є природоохоронні пояси, природні регіони, природні коридори та буферні зони.

За основними категоріями землекористувачів до складу екологічної мережі передбачено включити землі природно-заповідного, лісового, водного фонду; курортно-рекреаційні, деградовані сільськогосподарські землі [13].

Україна проводить активну діяльність у формуванні Всеєвропейської екологічної мережі, яка є одним із стержневих елементів Всеєвропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття (Софія, 1995). Ця діяльність поєднується з виконанням міжнародних конвенцій та угод світового, європейського і регіонального рівнів.

Природоохоронний пояс – це нова категорія природоохоронного територіального планування, що передбачає інтеграцію заповідних територій вздовж орографічних та ландшафтних структур [7]. Пояси можуть бути локальними, регіональними, трансрегіональними та трансконтинентальними. Відповідно до концепції формування Всеєвропейської екологічної мережі пропонується створення трьох трансєвропейських природоохоронних поясів уздовж гірських, височинних та низовинних структур Європи, які характеризуються найбільшою збереженістю природи та концентрацією заповідних територій. Трансєвропейські пояси складатимуться з фрагментів регіональних та трансрегіональних поясів в одній або кількох країнах. Основу поясів становитимуть великоплощинні заповідні ядра – національні і ландшафтні парки, заповідники, які у місцях їх концентрації утворюють заповідні вузли. Заповідні ядра та вузли з'єднуються між собою екологічними коридорами (смугами), які представлені збереженими природними комплексами та територіями з традиційним характером господарювання [8].

Розроблено один з можливих варіантів картографічної моделі трасування трансєвропейських поясів, що включає [7]:

1. Південноєвропейський гірський пояс (від Родоп до Піреней).
2. Середньоєвропейський височинно-гірський пояс (від Центрального масиву до Поділля).
3. Північноєвропейський низовинний пояс (від Північнонімецьких низовин до Полісся).

Пропоновані природоохоронні трансєвропейські пояси розглядаються як каркас перспективної єдиної загальноєвропейської системи екологічних артерій, яка опирається на високорангові і великоплощинні заповідні об'єкти. Розробка цього природоохоронного каркасу може бути здійснена уже на початку ХХІ ст.

У межах України планується розробити середньомасштабні картографічні моделі трьох регіональних природоохоронних поясів (РПП) як складових частин трансєвропейських, зокрема: Східнокарпатського (частина Південноєвропейського гірського поясу), Подільського (частина Середньоевропейського височинного поясу) та Поліського (частина Північноєвропейського низовинного поясу) [10].

Для цих поясів передбачено обґрунтування розширення існуючих заповідників, створення нових національних природних і регіональних ландшафтних парків, формування природоохоронних вузлів та трасування екологічних смуг.

Важливою складовою частиною Подільського РПП виступатиме Подільський локальний природоохоронний регіон. У межах цього регіону пропонується створити природоохоронний вузол, ядром якого виступатиме національний природний парк „Подільські Товтри”, заповідник „Медобори”, заказники загальнодержавного і місцевого значення.

Природні регіони – це „ядра” екологічної мережі, які формуються на територіях, що мають у своєму складі об'єкти природно-заповідного фонду, відсоток яких значно перевищує аналогічний у цілому по країні, а також інші території, що відповідають умовам, визначеним національним природоохоронним законодавством або міжнародними нормативно-правовими актами (конвенціями, угодами, договорами тощо), і забезпечують збереження ландшафтного та біологічного різноманіття, особливо ті, що включають середовища існування рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин і тварин.

До основних природних регіонів екологічної мережі України належать : Карпатська гірська країна, Передкарпаття з Опіллям, Кримська гірська країна, Західне Полісся, Придніпровський, Полісся, Східне Полісся, Подільська височина, Середнє Придніпров'я, долина Сіверського Дінця, Донецький кряж і Приазовська височина, Дніпровсько-Молочанське межиріччя, Пониззя долини Дунаю, Азовське море та Північно-східний шельф Чорного моря [6].

Для цих регіонів визначені основні складові у вигляді існуючих і перспективних національних природних парків, природних і біосферних заповідників.

Природними коридорами виступають ділянки лінійної форми, різної ширини, протяжності, які певною мірою зберігають свій природний стан і з'єднують ядра екологічної мережі між собою, забезпечують відповідні умови збереження видів дикої фауни та флори, необхідну природно-біологічну комунікацію та взаємодію між ними.

До головних природних коридорів віднесено річки Дністер, Південний Буг, Західний Буг, Дніпро, Сіверський Донець [6].

Буферні зони створюються для захисту природних регіонів і коридорів від негативної дії зовнішніх чинників, забезпечення дотримання в їх межах більш сприятливих умов для розвитку, самовідновлення та оптимізації форм господарювання з метою збереження існуючих і відтворення втрачених природних цінностей. На даний час на місцевості певною мірою виділяються

лише природні регіони – території та об'єкти природно-заповідного фонду.

Відновлювані території виділяються на землях, у межах природних комплексів, що зазнали змін під впливом антропогенних факторів або стихійних явищ і можуть бути відновленими шляхом здійснення відповідних заходів. До відновлюваних територій включають також еродовані землі, землі, що підлягають рекультивациі та залісенню.

Основою регіональної екологічної мережі мають стати національний природний парк „Подільські Товтри”, в межах якого знаходиться 133 природно-заповідних території, в тому числі 33 заказники, площа яких становить 12598,7 га, 94 пам'ятки природи – 375,61 га, 3 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва – 47,76 га, заповідне урочище – 180 га, ботанічний сад – 17,5 га, зоологічний парк – 1,57 га, регіональний ландшафтний парк „Мальованка”, заказники загальнодержавного та місцевого значення. При визначенні загальної площі природно-заповідного фонду області та відсотку заповідності площі природно-заповідних об'єктів, що знаходяться в межах НПП „Подільські Товтри” не враховуються.

Станом на 01.01.2003 р. в Хмельницькій області зареєстровано 457 об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею 304018,36 га (14,73%). На території області природоохоронні території розподіляються наступним чином : національний природний парк „Подільські Товтри” – 261316 га, регіональний ландшафтний парк „Мальованка” – 15660,3 га, 151 заказник – 36315,79 га, 246 пам'яток природи – 1608,66 га, 38 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва – 822,18 га, 18 заповідних урочищ – 1497,5 га, ботанічний сад – 17,5 га, зоологічний парк – 1,57 га. Територіально вони розподіляються нерівномірно (табл. 1). Найбільш заповідними є південні райони: Кам'янець-Подільський та Чемеровецький – 100%, Новоушицький – 3,83% та північні: Шепетівський – 10,44% та Полонський – 5,39%, центральні: Городоцький – 3,11%, Летичівський – 3,26%. Незначний відсоток заповідності спостерігається у Славутському – 0,45%, Теофіпольському – 0,49%, Вінковецькому – 0,58%, Старосинявському – 0,59% і Волочиському – 0,61% районах. Серед міст найбільший відсоток заповідності мають Нетішин – 23,98%, Шепетівка – 3,82%, Хмельницький – 3,3%.

В межах області оголошено 23 заказники загальнодержавного значення площею 9372,8 га, в тому числі 15 (7727,8 га) в межах НПП „Подільські Товтри” (табл. 2). За типами заказники поділяються на : ботанічні – 9 (4127,3 га), в тому числі 7 (3733,3 га) в межах НПП, гідрологічні – 5 (1131 га), ландшафтні – 9 (4114,5 га), в тому числі 8 (3994,5 га) в межах НПП. Заказники загальнодержавного значення оголошено у 9 адміністративних районах, зокрема : Кам'янець-Подільському – 8, Городоцькому – 5, Чемеровецькому – 4, Летичівському – 2, Волочиському, Дунаєвському, Ізяславському, Хмельницькому (Красилівському) – по 1. Найбільшими ботанічними заказниками є „Сатанівська дача” – 1778 га, „Панівецька дача” – 923 га, „Довжоцький” – 655 га, „Зарудка зелена” – 244 га, гідрологічними : „Моломолинцівський” – 410 га, „Башта” – 250 га, ландшафтними : „Іванковецький” – 1014,5 га, „Совий яр” – 827 га, „Княжпільський” – 821 га.

На теренах Хмельниччини оголошено 128 заказників місцевого значення загальною площею 26942,99 га, в тому числі 18 (4870,9 га) знаходиться в межах НПП „Подільські Товтри” (табл. 3).

За типами оголошені заказники поділяються на: ботанічні – 22 (5180,3 га),

Таблиця 1

Мережа територій та об'єктів природно-заповідного фонду Хмельницької області (станом на 01.01.2003 року)

№ п/п	Назва районів, міст	Категорії природно-заповідних територій та об'єктів																	Всього по районах	% заповідності районів, міст																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																											
		НПП "Подільські Товтри"	РЛП "Мальованка"	Заказники			Пам'ятки природи			ІПССПМ			Заповідні урочища			Ботанічний сад	Зоопарк																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																														
				М		3	М		3	М		3	М		3			М																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
				1	2		1	2		1	2		1	2							1	2	1	2																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																							
1.	Білогірський																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																														

Примітка: 3 — загальнодержавного, М — місцевого значення, 1 — кількість, 2 — площа, (га)

Таблиця 2.
Мережа заказників загальнодержавного значення (станом на 01.01.2003 року)

№ п/п	Назва районів, міст	Типи заказників						Всього по районах	
		ботанічні		гідрологічні		ландшафтні			
		1	2	1	2	1	2	1	2
1.	Білогірський								
2.	Віньковецький								
3.	Волочиський			1	206			1	206
4.	Городоцький	1	150			1	120	2	270
	Городоцький*	2	1889			1	1014,5	3	2903,5
5.	Деражнянський								
6.	Дунаєвецький	1	244					1	244
7.	Ізяславський			1	109			1	109
8.	Кам'янець-Подільський*	5	1844,3			3	2413	8	4257,3
9.	Красилівський				88				88
10.	Летичівський			2	406			2	406
11.	Новоушицький								
12.	Полонський								
13.	Славутський								
14.	Старокостянтинівський								
15.	Старосинявський								
16.	Теофіпольський								
17.	Хмельницький			1	322			1	322
18.	Чемеровецький*					4	567	4	567
19.	Шепетівський								
20.	Ярмолинецький								
21.	м.Кам'янець-Подільський*								
22.	м.Нетішин								
23.	м.Славута								
24.	м.Старокостянтинів								
25.	м.Хмельницький								
26.	м.Шепетівка								
27.	НПП „Подільські Товтри”**	7	3733,3			8	3994,5	15	7727,8
28.	Всього по районах	2	394	5	1131	1	120	8	1645
29.	Разом по області	9	4127,3	5	1131	9	4114,5	23	9372,8

Примітка: гідрологічний заказник „Моломолинцівський” знаходиться у межах Красилівського і Хмельницького районів.

із них – 13 (4742,6 га) в межах НПП. Найбільше їх знаходиться в Кам'янець-Подільському районі – 9 (4660,5 га), Чемеровецькому – 4 (82,1 га), Вінковецькому, Ізяславському, Славутському – по 2, Дунаєвецькому, Красилівському, Шепетівському – по 1. Найбільші ботанічні заказники: „Староушицький”* – 2715 га, „Наддністрянський”* – 1167 га, „Три горби”* – 283 га, „На валу”* – 215 га, „Глібівський” – 144 га.

Геологічний заказник „Голицький” (6,6 га) оголошено у 1994 році, який знаходиться у Славутському районі.

Значну частину заказників місцевого значення становлять гідрологічні – 46 (8750,4 га). Їх оголошено майже у всіх районах області, найбільше у Ізяславському – 7 (2481,1 га), Старокостянтинівському – 6 (1270,7 га),

Таблиця 3

Мережа заказників місцевого значення за типами (станом на 01.01.2003 року)

№ п/п	Назва районів, міст	Типи заказників														Всього по районах			
		ботанічні		геологічні		гідрологічні		ентомологічні		загально-зоологічні		ландшафтні		лісові		орнітологічні			
		1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
1.	Білогірський					2	474					2	340			1	2	5	822
2.	Вінковецький	2	158,5			2	130,6					1	35	2	28,9			7	353
3.	Волочиський					5	230,2							2	240			7	470,2
4.	Городоцький					1	51,7			1	65	1	3,6			1	5,3	4	125,6
4.	Городоцький*					1	28											1	28
5.	Деражнянський					4	2142,5											4	2142,5
6.	Дунавецький	1	70				1	143						3	989			5	1202
7.	Ізяславський	2	83,9			7	2481,1			1	35,7	1	275,8			1	1,4	12	2877,9
8.	Кам'янець-Подільський*	9	4660,5				2	12,5										11	4673
9.	Красілівський	1	48			4	986,5							3	141,8	1	918,3	9	2094,6
10.	Летичівський					1	15			1	429					3	2175,09	5	2619,09
11.	Новоушицький					1	101,3					3	3005					4	3106,3
12.	Полонський											1	82			1	500	2	582
13.	Славутський	2	54,1	1	6,6	3	134,6					1	195,7	2	40			9	431
14.	Старокостянтинівський					6	1270,6			2	178,8			5	549			13	1998,4
15.	Старосинявський					2	191,3					1	115,2			1	45	4	351,5
16.	Теофіпольський					4	167					2	137					6	304
17.	Хмельницький					1	324							2	728			3	1052
18.	Чемаровецький*	4	82,1									2	87,8					6	169,9
19.	Шепетівський	1	23,2			1	12			1	422					1	36	4	493,2
20.	Ярмолинський					1	10							3	827			4	837
21.	м.Кам'янець-Подільський*																		
22.	м.Нетішин													2	118			2	118
23.	м.Славута																		
24.	м.Старокостянтинів																		
25.	м.Хмельницький																		
26.	м.Шепетівка													1	91,8			1	91,8
27.	ННП „Подільські Товтри”*	13	4742,6			1	28	2	12,5			2	87,8					18	4870,9
28.	Всього по районах	9	437,7	1	6,6	45	8722,4	1	143	6	1130,5	13	4189,3	25	3753,5	10	3689,09	110	22072,09
29.	Всього по області	22	5180,3	1	6,6	46	8750,4	3	155,5	6	1130,5	15	4277,1	25	3753,5	10	3689,09	128	26942,99

Волочиському – 5 (230,2 га), Деражнянському – 4 (2142,5 га) районах. Заказник „Шандрівський” (28 га) знаходиться в межах НПП. Найбільші гідрологічні заказники: „Вовчанський” – 1629,5 га, Урочище „Клиновецьке” – 1157,5 га, „Гнилий ріг” – 816,2 га, „Старокостянтинівський” – 673,7 га, „Антонінський” – 567 га, „Ставищанський” – 400 га, „Шийнський” – 381,8 га, „Грузевицький” – 324 га, „Манівецький” – 249 га, „Хоморські заплави” – 211,2 га.

Три ентомологічні заказники оголошено в Дунаєвецькому і Кам’янець-Подільському районах загальною площею 155,5 га. Найбільший „Бобровицький” – 143 га.

Групу загальнозоологічних складають 6 (1130,5 га) заказників, що знаходяться у Городоцькому, Ізяславському, Старокостянтинівському, Летичівському, Шепетівському районах. Три із них мають значні площі: „Чоботарня” – 429 га, „Лизнявський” – 422 га, „Пеньківський” – 123,6 га.

Ландшафтні заказники – 15 (4277,1 га), в тому числі 2 (87,7 га) в межах НПП, оголошені у Білогірському, Вінковецькому, Городоцькому, Ізяславському, Новоушицькому, Полонському, Славутському, Старосинявському, Теофіпольському, Чемеровецькому районах. Найбільшими є „Калюсецький” – 1832 га, „Данилівський” – 693 га, „Дністровський” – 480 га, „Мислятинський” – 275,8 га, „Йосиповецький” – 240 га, „Устилів” – 195,7 га, „Теліженецький” – 115,2 га.

До групи лісових належить 25 (3753,5 га) заказників, що розташовані у Вінковецькому, Волочиському, Дунаєвецькому, Красилівському, Славутському, Старокостянтинівському, Хмельницькому, Ярмолинецькому районах та на околицях м.Нетішин. Найбільші лісові заказники: „Рахнівецький ліс” – 676 га, „Давидковецький” – 506 га, „Евеліна” – 320 га, „Новиківський” – 301 га, „Чорний ліс” – 289 га, „Осташки” – 222 га, „Соколівщина” – 218 га.

В області оголошено 10 (3689,09 га) орнітологічних заказників у Білогірському, Городоцькому, Ізяславському, Красилівському, Летичівському, Полонському, Старосинявському, Шепетівському районах. Найбільшими є: „Щедрівський” – 1150 га, „Ярославський” – 990 га, „Кузьминський” – 918,3 га, „Великоберезнянський” – 500 га.

На територіях, що мають стати складовими частинами регіональної екологічної мережі, необхідно здійснити спеціальні заходи, спрямовані на запобігання знищенню чи пошкодженню природних ландшафтів, природних рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, збереження видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, поліпшення середовища їх існування, створення належних умов для розмноження у природних умовах та розселення. Формування екологічної регіональної мережі передбачає також здійснення заходів захисту середовища існування тварин під час міграції і зимівлі та створення системи їх охорони; розширення мережі водних об’єктів для міграції риб; створення умов для відтворення різноманіття видів рослин, тварин і фітоценозів у природних зонах та ландшафтах регіону; забезпечення охорони водно-болотних угідь загальнодержавного та місцевого значення; запобігання негативному впливу на природні комплекси елементів національної екологічної мережі; упровадження системи природоохоронних заходів для збереження природних комплексів елементів національної екологічної мережі; запобігання негативному впливу на природні комплекси регіональної екологічної мережі, їх збереження та відновлення; збереження популяцій видів рослин і тварин,

забезпечення міграції тварин і рослин у місцях перетину природних коридорів з транспортними магістралями.

Слід пам'ятати, що застосування концепції екологічної мережі до малих територій є неефективним, адже довготермінове виживання популяцій більшості видів потребує великих площ оселищ [4]. Тому природно відновні території повинні бути досить значними.

Хмельницька область займає винятково зручне фізико-географічне положення і має добру основу для розбудови та формування регіональної екологічної мережі. У південній частині проходить один із основних природних регіонів – Подільська височина та природний коридор – долина річки Дністер, у центральній частині – природний коридор долина річки Південний Буг, на півночі – природний регіон Полісся.

Методика та принципи розбудови і формування регіональної екологічної мережі Хмельницької області можуть бути використані в майбутньому як каркас формування екомережі у суміжних адміністративних областях.

* Території та об'єкти, які знаходяться в межах НПП „Подільські Товтри”.

1. Андрієнко Т.Л., Онищенко В.А., Клестов М.Л., Прядко О.І., Арап Р.Я. Система категорій природно-заповідного фонду України та питання її оптимізації. – Київ, 2001. – 60 с. 2. Денисик Г.І. Лісополе України. – Вінниця: Тезис, 2001. – С. 210-215. 3. Денисик Г.І. Заповідне Поділля. – Вінниця: Тезис, 2001. – С. 96-99. 4. Довганич Я.О. Наукові принципи, методи та проблеми проектування екологічних мереж в Україні // Заповідна справа на межі тисячоліть. – Канів, 1999. – С. 9-13. 5. Закон України „Про природно-заповідний фонд України” // Відомості Верховної Ради України. – К.: 1992. – С. 502-504. 6. Закон України „Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки”. 7. Зінько Ю., Кравчук Я., Брусак В., Гнатюк Р. Основи проектування трансєвропейських природоохоронних поясів // Економіко-соціально-еколого-географічні проблеми західноукраїнського прикордоння. – Львів, 1997. – С. 237-242. 8. Зінько Ю., Кравчук Я., Брусак В. Концепція трансєвропейських природоохоронних поясів та розбудова екологічної мережі в Україні. Україна та глобальні процеси: географічний вимір // 36. наук. праць. – Київ-Луцьк: Вежа, 2000. – С. 24-27. 9. Клестов М.Л., Осипова М.О. Основні підсумки та перспективи розвитку заповідної справи в Україні // Заповідна справа в Україні на межі тисячоліть. – Канів, 1999. – С. 13-17. 10. Кравчук Я., Ронковський Г., Брусак В., Зінько Ю. Формування і туристичне використання міждержавних природоохоронних територій на заході України // Економіко-соціально-екологогеографічні проблеми західноукраїнського прикордоння. – Львів, 1997. – С. 173-191. 11. Матеріали Головного державного управління екології та природних ресурсів в Хмельницькій області (станом на 01.01.2003 року). 12. Парчук Г.В. Мотиви та принципи створення Європейської екомережі // Заповідна справа в Україні на межі тисячоліть. – Канів, 1999. – С. 20-25. 13. Топчієв О. Формування екологічної мережі й територіальна організація довкілля // Географія та основи економіки в школі. – 2003. – №5, 2003. – С. 42-45.

The author reveals the basic principals of Ukrainian national ecological network foundation. The areas of article also contains the general characteristics of natural reserve Khmelnytsky oblast, analysis of protected reservations, their quality and quantity structure, territorial peculiarities, etc. The author stresses the state and local importance of reservations that the basis of regional network. This article will be in use by ecologists, teachers of geography, biology, students, etc.